

Odcudzenie základnému aspektu povolania

Špecifiká teologicko-morálneho odlíšenia
i v chápaní Magistéria Cirkvi
ostatných desaťročí

Ivan Kútny

KÚTNY, I.: Alienation to the Fundamental Aspect of the Vocation : Particularities of the Theological-Moral Distinction in the View of the Church-Magisterium in the Last Decades. *Studia Aloisiana*, 2, 2011, 1, s. 109 – 120.

In this contribution the author, defining the treating scope, points out the call for meeting in personal experience with God who, in Christ, showed us not only his Face, but also opened up his Heart. This experience dimension can be thus for man not only the information but also the performance impulse. Consequently, he gives room to one of the most fundamental aspects of man's vocation, i.e. to create intimate communion with God. Being however called to be a man, also with people, he specifies some alienation phenomena. Moreover, in the interactivity with them he mentions inadequate attitude towards love for one's mother tongue and for one's country. Then he justifies the significance of alienation consequences to the basic aspect of vocation also through the spiritual principle of solidarity expressed by the law of rise and the law of decline, in the interactivity between edification or degradation of common good in the aspect of moral good. In his conclusion he presents in an interrogative way the following: Will Christ, as the first-born and the head of the Church, who, by the gift of the Holy Spirit, established new brotherhood of all those who accept Him by faith and love, find the faith in himself at the second moment of his coming to the Earth?

Keywords: vocation, homo religiosus, alienation, theological dimension, experience

Človek, uveriac v Boha, v prenikaní do zmyslu vlastnej existencie postupne odкрýva a spoznáva jednotlivé súvislosti, gradáciu a kvázi stupne či roviny v napredovaní svojho povolania ku „svätosti“¹ a dokonalosti, k láske a v láske, k Bohu a v Bohu. Túžiac nielen po láske a šťastí, ale aj vnútornom pokoji a zadošť-

1 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Lumen gentium*, č. 40.

učinení, spoznáva, že toto spektrum túžby je hlboko vryté v jeho *srdci*.² Vlastne už tým, že hľadá šťastie a zmysel svojej prítomnosti v časopriestore, v kontexte teologicko-katolíckeho dôvodu, je na jednej strane v zadostučňovaní svojej prirodzenosti, avšak nescudziteľne predchádzaný nadprirodzeným existenciálom, milosťou. V súčinnosti s ňou sa môže oslobodzovať od rôznych predsudkov. Na druhej strane treba pripustiť, že hľadanie šťastia a zmyslu je neraz sprevádzané napätím „medzi hlbokou túžbou ľudského bytia a jeho viac-menej vedomými morálnymi rozhodnutiami“³.

Hoci je človek, kresťan samým Stvoriteľom povolaný ku vzrastajúcej účasti na jeho trojičnej životnej forme lásky, v súčasnosti je napriek skutočnosti špecifického daru Prozreteľnosti – daru Druhého vatikánskeho koncilu, Božieho daru svojmu ľudu, ešte stále silne ovplyvňovaný menej progresívnymi, teda neraz už prekonanými koncepciami nahliadania na seba, a vlastne aj na subjekt manželstva a rodiny. Toto povolanie ku stretnutiu v osobnej skúsenosti s Bohom, ktorý nám v Kristovi ukázal nielen svoju *Tvár*, ale aj otvoril svoje *Srdce*, môže byť pre človeka nielen *informačným*, ale aj *performačným*⁴ impulzom. Teda stojí za zmienku otázka: Čo spôsobuje či môže spôsobiť v aspekte skúsenosti toto stretnutie i vo veľmi zložitých otázkach spoločenského či náboženského života?

Kontext problematiky

Druhý vatikánsky koncil v konštitúcii *Lumen gentium* poukázal na jedinú svätosť, ktorú žijú tí, čo sa dajú viesť Božím Duchom, poslúchajú Otcov hlas a klaňajú sa Bohu Otcovi v Duchu a pravde. Aj napriek hriešnosti a participácii na vzrastaní zla vo svete, v snahe o obrátenie *srdca* neprestajne zakusujú Božie milosrdenstvo a „všetci veriaci v Krista sú v každom stave a postavení povolaní k plnosti kresťanského života a k dokonalosti v láske“.⁵ V konštitúcii *Lumen gentium* je aj explicitná zmienka o kresťanských manželoch a rodičoch, ktorí majú „ísť svojou vlastnou cestou vo vernej láske, navzájom sa po celý život udržiavať v milosti a potomstvo, ktoré láskyplne prijali od Boha, vychovávať v kresťanskej náuke a evanjeliových čnostiach“⁶. Ak by sme venovali náležitú pozornosť obsahu pojmu *evanjeliové čnosti*, prepracovali by sme sa ku konštatovaniu, že nie je to *zákon*, ktorý by oslobodzoval človeka, ale *evanjelium*.⁷

2 V biblickom koncepte sa pojmom *srdce* chce vyjadriť interiorita ľudskej bytosti, jadro a centrum intímneho života ľudskej osoby v jej súhrnnej integrite.

3 PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka : Biblické korene kresťanskej činnosti*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2009, č. 1.

4 V kontexte slovníka kresťanov obsah pojmu *performačný* náležitejšie vyjadríme v porovnaní so samotným posolstvom ohlasovaným kresťanmi. Ich posolstvo, na ohlasovanie ktorého prijali mandát od Krista, nebolo len *informatívne*, ale aj *performatívne*. Má sa tým vyjadriť skutočnosť, „že evanjelium nie je len oznámením vecí, ktoré možno vedieť, ale vytvára skutočnosti, ktoré menia život. Temná brána času, budúcnosti, sa roztvorila dokorán. Kto má nádej, žije inak; bol mu darovaný nový život“ (BENEDIKT XVI.: Encyklika *Spe salvi*, č. 3).

5 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Lumen gentium*, č. 39–41.

6 DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Lumen gentium*, č. 41.

7 Porov. RIDOLFI, P.: Il vangelo ci libera non la legge. In: *Il Regno – Attualità*, EDB Bologna, 2010, č. 6, s. 152.

Íst svojou vlastnou cestou zrejme na jednej strane znamená aj uvedomiť si skutočnosť, že „Boh Biblie nezjavuje v prvom rade nejaký kódex, ale »samého seba« vo svojom tajomstve a »tajomstvo svojej vôle«“⁸. Uvedomiť si, že subjekt manželstva a rodiny je povolaný žiť podľa prezieravého Božieho plánu, povolaný ku kontinuálnemu postupnému napredovaniu, prepracúvaním sa svojimi vedomými, slobodnými a uváženými rozhodovaniami, v ktorých inkorporuje východiskový impulz lásky a milosti, predmet viery a poznanie – pre konanie morálneho dobra – „primerane jednotlivým stupňom svojho rastu“⁹. Všetci manželia sú v manželstve, podľa Božieho plánu či výstižnejšie povedané projektu, povolaní k napĺňaniu náboženskej dimenzie, ku svätosti. „Toto vznešené povolanie sa uskutočňuje natoľko, nakoľko je ľudská osoba schopná s duševnou vyrovnanosťou a s dôverou v Božiu milosť a vo vlastnú vôľu odpovedať na Božie prikázanie.“¹⁰ Tento homileticky formulovaný výrok Jána Pavla II. by sme zrejme v súčinnosti s biblickou morálkou mohli vyjadriť postojom kráčania na ceste zmysluplného Božieho projektu.

V súčasnom nahliadaní na morálku v kontexte Biblie¹¹ možno zamerať pozornosť práve na jej špecifiká, medzi ktorými nehodno vynechať konštatovanie o prvenstve a podstate, totiž, že „to, čo je prvé a podstatné, je Božia iniciatíva“¹². Morálka vlastne „prichádza po skúsenosti s Bohom, presnejšie, po skúsenosti, ktorú Boh umožňuje človeku ako úplne nezaslúžený dar. Nemali by sme ju teda primárne vnímať a interpretovať ako odpoveď človeka, ale predovšetkým ako odhalenie Božieho projektu, ako odhalenie Božieho projektu a daru vytvárať dôverné spoločenstvo s Bohom.

Predstavenie problematiky a základné pojmy

Téma, ktorú sme sa podujali spracovať – *Odcudzenie základnému aspektu povolania*, popri svojej náročnosti na rozlišovanie, otvára v teologicko-morálnom uvažovaní špecifický horizont; v jeho dimenzionálnom vyjadrení možno poukázať na niektoré nescudziteľné aspekty prejavu ľudského subjektu pri sebazvedelávaní a pri vydávaní verbálneho a neverbálneho svedectva o predmete zosubjektivizovanej *optio fundamentalis*, vrátane predmetu nádeje vyjadrenej aspektom náboženskej dimenzie viery. A de facto, v konečnom dôsledku náležitým spôsobom vnieť do spoločenskej formy života nielen význam a dôležitosť

8 PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka : Biblické korene kresťanskej činnosti*, č. 4.

9 JÁN PAVOL II.: Exhortácia *Familiaris consortio*, č. 34.

10 JÁN PAVOL II.: Exhortácia *Familiaris consortio*, č. 34.

11 „Biblická morálka nemá charakteristiku morálneho rigorizmu, dokonca odpustenie padnutým osobám je časťou Božieho daru. A ako sa jasne ukazuje v Novom zákone, pozemské konanie sa uskutočňuje v horizonte, ktorý sa inšpiruje večným životom, ktorý je završením Božích darov.“ (PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka : Biblické korene kresťanskej činnosti*, č. 7.)

12 PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka : Biblické korene kresťanskej činnosti*, č. 4.

náboženstva, ale aj náboženskej slobody ako základného práva ľudskej osoby pri sebarealizačnom sebaaktualizovaní.

V tomto príspevku sa mienime venovať jednému z najzákladnejších aspektov povolania človeka – utvárať dôverné spoločenstvo s Bohom, súc však povolaný *byť človekom* aj s ľuďmi. Mienime venovať pozornosť niektorým fenoménom odcudzenia, duchovnému princípu solidarity – vyjadreným *zákonom vzostupu* a *zákonom úpadku* v súčinnosti budovania alebo degradácie spoločného dobra v aspekte morálneho dobra.

Zoskupenie nášho zamerania, súvisiace s aspektom transcendentnej skutočnosti človeka, je mienené, s prihliadnutím na vyjadrenia magistéria Cirkvi ostatných desaťročí, ako teologicko-morálna reflexia.

Pojmom *sebaaktualizácia*, ktorý vystihuje tú skutočnosť, ktorou sa snažíme poukázať na nescudziteľný aspekt väzby so Stvoriteľom, je zároveň naznačená, takpovediac, prvá ontologická vrstva svedomia spočívajúca v tom, že je v nás niečo ako *praupamätovanie* na to, čo je *dobré a pravdivé*; že v človeku jestvuje vnútorná orientačná tendencia smerovania k Bohu. Človek obdarovaný vnútorným zmyslom, schopnosťou znovurozpoznania, usilujúci sa o vnútornú reflexiu, rozpoznáva v sebe samom ozvenu tohto zmyslu. Vníma nezmazateľnú, nescudziteľnú tendenciu vlastnej podstaty.

Pokiaľ ide o odcudzenie, v našom pertraktovaní mienime poukázať najmä na odcudzenie v prejave či v spektre konania ľudskeho subjektu náboženskej dimenzii, ktorá je jedným z nosných prvkov v globálnom nahliadaní magistéria Cirkvi na človeka¹³ – explicitne nazývaného *cesta Cirkvi*¹⁴.

Subjekt povolania – *homo religiosus*

V kontexte nahliadania na subjekt povolania by bolo možné prezentovať širokú paletu možností, nás však zaujíma predovšetkým náboženský aspekt či rozmer bytostnej špecifikácie v jednotlivých súvislostiach a v špecifickom nahliadaní na človeka v učení Druhého vatikánskeho koncilu, ktorý vniesol nielen inovovaný aspekt svetla na službu Cirkvi človeku, ale aj na subjekt povolania ako taký. Na jednej strane sa javí evidentným hlbší a kompletnejší koncept, ktorý zdôrazňuje väzbu Stvoriteľa s človekom, na druhej strane aspekt spolupatričnosti aj s nie kresťanmi – „veď všetky národy tvoria jedno spoločenstvo a majú jeden pôvod“¹⁵ – prostredníctvom povolania k jednému a tomu istému cieľu, ktorým „je sám Boh“¹⁶.

13 Stredobodom záujmu je človek „s telom a dušou, so srdcom a svedomím, s rozumom a vôľou“ (DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 3).

14 Porov. JÁN PAVOL II.: Encyklika *Redemptor hominis*, č. 14; Encyklika *Centesimus annus*, č. 53; Nel rispetto dei diritti umani, il segreto della vera pace : Messaggio per la Giornata mondiale della Pace 1999. In: GIOVANNI PAOLO II.: *Messaggi di pace e di solidarietà*. Ed. S. Sparta. Ariccia, 1999, s. 189.

15 DRUHÝ Vatikánsky koncil: Dekrét *Nostra aetate*, č. 1.

16 DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 24. O tejto pravde, patriacej do dejín spásy, nachádzame veľmi významnú výpoveď v pastorálnej konštitúcii *Gaudium et spes*, ktorá uvádza biblický

Špecifickosť rozmeru života, ktorým Boh obdaroval človeka, je niečím viac než len jestvovaním v čase a priestore. „Boh stvoril človeka pre neporušiteľnosť, urobil ho obrazom svojej podoby.“ (Múd 2,23) Obdaril ho „najväčšou dôstojnosťou, ktorá je zakorenená vo vnútornom spojení so Stvoriteľom“¹⁷. Z toho jasne vyplýva, že najvyšší dôvod dôstojnosti človeka spočíva vlastne v jeho stvorení na „Boží obraz“ (Gn 1,27) a v povolaní ku špecifickému spoločenstvu s Bohom.¹⁸ Táto skutočnosť nielen vykresľuje ľudskú osobu v celej pravde, vyzdvihujúc ju nad všetko ostatné pozemské stvorenstvo, ale aj „umožňuje plne uznať vzácne dary prijaté od Stvoriteľa: hodnotu vlastného tela, dar rozumu, slobody a svedomia“¹⁹. Teda človek, ktorého „Boh chcel pre neho samého“²⁰ a s ktorým má svoj plán urobiť ho účastným večnej spásy, nosí v sebe jeho nezmazateľnú stopu, pretože len on má „dych života“ (Gn 2,7). Aby sme však „poznali človeka, pravého, celého človeka, musíme poznať Boha“²¹, ktorý sa dá poznať v spektre dialógu.²² Prehlbenie poznania základných aspektov charakterizujúcich človeka nás na jednej strane pobáda k zamysleniu nad otázkou o pôvode ľudského bytia v komplexnosti jeho existencie, na druhej strane si od nás vyžaduje náležitejšie nazeranie na súčasný zmysel a konečný cieľ. Rozšírením poznania týchto aspektov a ich reflexiou robí človek „svoj život stále ľudskejším“²³.

Nazeranie na ľudskú osobu v integrite jej celistvosti, v jej časovom a nadčasovom poslaní, s prihliadnutím na vtelenie Boha v osobe Ježiša Krista, ktoré ostane vždy stredobodom, na ktorý sa treba odvolávať, je nevyhnutným, ak chceme pokročiť v chápaní tajomstva „ľudskej existencie, stvoreného sveta, i Boha samého“²⁴. Kristus, ktorý je *Večné Slovo*, v ktorom bolo všetko stvorené, je súčasne aj *Vteleným Slovom*, ktoré zjavuje Otca (porov. Jn 1,14.18).

Dejinnú skutočnosť náboženskej skúsenosti človeka, ktorú dosvedčuje aj veľké množstvo náboženských tradícií, nemožno chcieť zredukovať na psychologické, sociálne, ekonomické a kultúrne faktory, pretože je ukotvená v konkrétnom reálnom živote jednotlivca a spoločnosti. Je ňou nielen silne podmienená, ale zároveň ju ona sama aj podmieňuje v spektre dialektického vzťahu.²⁵ Cirkev ohlasuje a učí, že človek stvorený na *Boží obraz* je povolaný transcendovať vesmír. Tento aspekt povolania obsahuje teocentrický význam, pretože budúcnosť

text Ježišovej modlitby k Otcovi „aby všetci boli jedno (...) ako sme my jedno“ (Jn 17,21-22), ktorou Ježiš otvára obzory nedostupné ľudskému rozumu, naznačujúc, „že jestvuje istá podobnosť medzi jednotou božských osôb a jednotou Božích detí v pravde a láske. Toto podobenstvo ukazuje, že človek – jediný tvor na zemi, ktorého Boh chcel pre neho samého – nemôže nájsť sám seba v plnej miere, iba ak v nezištnom sebaobetovaní“ (DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 24).

17 JÁN PAVOL II.: Encyklika *Evangelium vitae*, č. 34.

18 „Človek je obdarený najväčšou dôstojnosťou, ktorá je zakorenená vo vnútornom spojení so Stvoriteľom: skvie sa v ňom jas skutočnosti samého Boha.“ (JÁN PAVOL II.: Encyklika *Evangelium vitae*, č. 34.)

19 BENEDIKT XVI.: Exhortácia *Verbum Domini*, č. 9.

20 DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 24.

21 JÁN PAVOL II.: Encyklika *Centesimus annus*, č. 55.

22 Porov. BENEDIKT XVI.: Exhortácia *Verbum Domini*, č. 22.

23 JÁN PAVOL II.: Encyklika *Fides et ratio*, č. 3.

24 JÁN PAVOL II.: Encyklika *Fides et ratio*, č. 8o.

25 Porov. SKALICKÝ, K.: *V zápase s posvätným : Náboženství v religionistickém bádání*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 35.

človeka je v Bohu. Boh je definitívnou a absolútnou Budúcnosťou človeka a sveta. Teda ľudská osoba buď nájde definitívny zmysel svojej existencie v Bohu, alebo ho vôbec neobjavila.²⁶ Súhrn obsahu definície ľudskej osoby sa nachádza v jej budúcnosti. Definovať sa v súčinnosti vlastnej identity prostredníctvom tak vyjadrenej budúcnosti znamená nejakým spôsobom sa identifikovať s takou skutočnosťou. Ak sa človek stotožní s realitou, ktorá sa dá vlastniť, odcudzí sa sebe samému.²⁷

Boží Duch povoláva ducha človeka k účasti na živote Boha. V tomto smere náboženstvá – ktoré sa zaoberajú nielen ľudskosťou a tým, čo prináleží ľudskosti, ale predovšetkým tým, čo súčasne orientuje a privádza k Bohu, všetkým tým, čo je v nás ľudské – zohrali významnú úlohu vo vyspievaní človeka,²⁸ dajúc mu jednak oporu v ideáloch ľudstva a položiac transcendentný cieľ nad všetky jeho požiadavky. Človek, ktorého stvoril sám Boh a ktorý v sebe nosí jeho nezmazateľnú pečať vnútornej väzby, prirodzene túži po svojom Stvoriteľovi²⁹ a získava osobnostnú dialogickú skúsenosť, ktorej východiskovým bodom v jeho konaní už nie je vonkajší impulz, ale *zákon*, ktorý ho presahuje, výzva kráčať na ceste zmysluplného Božieho projektu, ktorá sa ozýva v jeho srdci.³⁰ Podobne i „túžba po Bohu je vpísaná do srdca človeka, lebo človek je stvorený Bohom a pre Boha“³¹. Človeka možno vlastne nazvať náboženskou bytosťou – *homo religiosus*. Aj keď nie všetci uznávajú takýto pohľad na človeka, napriek rozličným postojom ku zmyslu a interpretácii života, predsa tak nábožensky veriaci, ako i nábožensky nie-veriaci „takmer jednomyselne uznávajú, že všetko na zemi má byť upriamené na človeka“³², ktorému priznávajú partikulárnu dôstojnosť a práva, vrátane vzdávania kultu a sebarealizácie v náboženskej oblasti. Tejto problematike je venovaná deklarácia Druhého vatikánskeho koncilu *Dignitatis humanae*.

V tejto deklarácii o náboženskej slobode sa spomína i pojem *kult*. Nachádza sa tam síce iba raz,³³ avšak špecifikum jeho obsahu je premietnuté do konceptu náboženstva: „Náboženstvo je totiž takej povahy, že sa uplatňuje pre-

26 Porov. GIOVANNI PAOLO II: Il futuro dell'uomo e in Dio : Agli studenti degli Atenei romani, 13 dicembre 1988. In: *La traccia*, 1988, XII, s. 1719–1720.

27 Na naplnenie svojej dimenzie sa subjekt musí identifikovať prostredníctvom skutočnosti, ktorá je subjektom z každého pohľadu, ktorej sa však človek nemôže zmocniť v takej miere, aby ju vlastnil.

28 „Lebo v samom človekovi je mnoho protikladov, kým z jednej strany okusuje ako stvorenie mnohonásobnú ohraničenosť, zatiaľ z druhej strany pociťuje v sebe bezhraničné túžby a povolanie k vyššiemu životu.“ (JÁN PAVOL II.: Encyklika *Redemptor hominis*, č. 14.)

29 Porov. JÁN PAVOL II.: Encyklika *Evangelium vitae*, č. 35.

30 Porov. COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE: *Alla ricerca di un'etica universale : Nuovo sguardo sulla legge naturale*. Citta del Vaticano, 2009, č. 39; DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes*, č. 16; JÁN PAVOL II.: Encyklika *Dominum et vivificantem*, č. 43.

31 *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava : SSV, 1998, č. 27.

32 DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 12.

33 V závere deklarácie sa poukazuje na túžbu ľudí slobodne vyznávať náboženstvo tak súkromnou, ako aj verejnou formou. Tobôž, keď väčšina ústav už vyhlasuje náboženskú slobodu za občianske právo a slávnostným aktom je uznaná medzinárodnými dokumentmi. Nechýbali však režimy, ktoré síce vo svojich ústavách uznávali slobodu náboženského kultu, ale predstavitelia verejnej moci vyvíjali úsilie odviesť občanov od náboženského vyznania či praktizovania náboženstva a mimoriadne sťažovali a zneisťovali život náboženským spoločnostiam. (Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Deklarácia *Dignitatis humanae*, č. 15.) Je takáto prax, o ktorej sa píše v deklarácii, skutočne iba minulosťou?

dovšetkým vnútornými dobrovoľnými a slobodnými úkonmi, ktorými sa človek obracia priamo na Boha. Takéto úkony čisto ľudská moc nemôže ani rozkázať ani zakázať.“³⁴

V tejto súvislosti je potrebné konštatovať, že v slovenskom preklade sa dostáva do popredia *náboženstvo*, lenže v latinskom origináli, ako aj v talianskom preklade nie je explicitne vyzdvihnuté *náboženstvo*, ale text skôr vyjadruje náboženskú skúsenosť, praktizovanie náboženstva.³⁵ Toto praktizovanie sa realizuje predovšetkým vnútornými úkonmi, ide teda o vnútorné akty konajúceho subjektu pod vplyvom a nadvládou vôle uskutočnené v dimenzii slobody.³⁶ Praktizovanie náboženstva však v konečnom dôsledku môže vyjadrovať rôzne aspekty kultu.

V texte deklarácie je poukázané aj na spôsob, ako človek vníma a poznáva imperatív Božieho zákona, v istom zmysle aj povolanie k uctievaniu Boha. „Príkazy Božieho zákona človek vníma a poznáva svojím svedomím, ktorého sa musí verne pridržať v každej činnosti, aby dosiahol svoj cieľ, a tým je Boh. Preto nie je dovolené nútiť človeka, aby konal proti svojmu svedomiu. Ale nie je dovolené ani prekážať mu, aby konal podľa svojho svedomia, najmä v náboženskej oblasti.“³⁷ Keďže spoločenský charakter ľudskej prirodzenosti si vyžaduje, aby človek mohol slobodne prejaviť vnútorné náboženské úkony aj navonok, je potrebné, aby mal na občianskej rovine garantovanú slobodu vyjadrenia náboženských úkonov spoločne v spojení s inými.

Náboženská dimenzia človeka v jeho aspektoch slobody „je natoľko nedotknuteľná, že si vyžaduje, aby sa človeku priznala sloboda zmeniť náboženstvo, ak si to od neho vyžaduje jeho svedomie. Každý sa totiž musí verne pridržať vlastného svedomia za každých okolností a neslobodno ho nútiť, aby konal proti nemu. Práve preto nemožno nikoho násilím nútiť, aby prijal určité náboženstvo, a to za nijakých okolností a z nijakých pohnútok“³⁸.

Náboženský rozmer človeka, ktorý je *stvorený na Boží obraz* (Gn 1,27), je jedným z jeho špecifických konštituentov³⁹ a nestráca svoju prítomnosť v ňom ani vtedy, ak ho explicitne nerozvíja. Ak ho nerozvíja, tak sa tejto dimenzii síce odcudzuje, ale neprestáva byť jeho súčasťou. V kresťanskom kontexte možno človeka explicitne nazvať náboženskou bytosťou, ktorá má *túžbu po Bohu vpísanú do srdca*.

34 DRUHÝ Vatikánsky koncil: Deklarácia *Dignitatis humanae*, č. 3.

35 „Exercitium namque religionis, ex ipsa eius indole, consistit imprimis in actibus internis voluntariis et liberis, quibus homo sese ad Deum directe ordinat: huiusmodi actus e potestate mere humana nec imperari nec prohiberi possunt.“ (DRUHÝ Vatikánsky koncil: Deklarácia *Dignitatis humanae*. In: *Enchiridion Vaticanum 1 : Documenti ufficiali della Santa Sede*. Bologna : Edizioni Dehoniane, 1979¹¹, č. 3.)

36 V slovenskej verzii textu sa konštatuje, že ide o dobrovoľné a slobodné úkony.

37 DRUHÝ Vatikánsky koncil: Deklarácia *Dignitatis humanae*, č. 3.

38 GIOVANNI PAOLO II: Nel rispetto dei diritti umani, il segreto della vera pace : Messaggio per la Giornata mondiale della Pace 1999. In: GIOVANNI PAOLO II: *Messaggi di pace e di solidarietà*. Ed. S. Sparta. Ariccia, 1999, s. 184.

39 Z doktríny *imago Dei* sa odvádzajú dva základné princípy: ten, ktorý poukazuje na *communio*, a ten, ktorý sa dotýka služby. Porov. COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE: La persona, immagine di Dio. In: *Il Regno*, 2005, č. 1, s. 11.

Fenomény odcudzenia

V úvode tohto príspevku sme konštatovali, že ľudský subjekt skrze náboženskú dimenziu viery preniká do zmyslu vlastnej existencie, postupne odkrýva jednotlivé súvislosti plynúce z bytostnej dimenzie, spoznáva gradáciu a kvázi stupne či roviny v napredovaní svojho povolania ku *svätosti* a *dokonalosti*, k láske a v láske, k Bohu a v Bohu. Toto všetko nábožensky veriaci kresťan umocňuje sakramentálnou komunikáciou so zmŕtvychvstalým Kristom vo Svätom Duchu.

Kresťan je povolaný posväcovať svet; vernosť tomuto rozmeru povolania, čiže vytrvalá ochota a úmysel angažovať sa za posväcovanie sveta, ktorého pôvodcom je sám Otec skrze Krista, prináša so sebou aj morálny aspekt solidárnej zodpovednosti. Pre náležité zorientovanie sa je však potrebné rozlíšiť dva aspekty konajúceho subjektu. Poukážeme na aspekt *odcudzenia zo sveta* a *vo svete*.

a) Aspekt odcudzenia zo sveta

V súvislosti s fenoménmi odcudzenia treba poukázať aj na *diferencovanú* pluralitu.⁴⁰ Tú však možno na jednej strane pokladať v istom zmysle buď za dôsledok nenáležitého rozoznania pravého hlasu v *srdci* či vo svedomí, neakceptovania jeho echa či ignorancie výziev Ducha, na druhej strane za dôsledok cieľavedomého popierania transcendentnej dimenzie človeka a transcendentna vôbec.⁴¹

V kontexte spoločenského diania možno čoraz častejšie badať progresívne odklonenie sa od kresťanského konceptu prezentovania hodnôt a skutočnosti. Pretrváva obava z rafinovaného nastolovania akéhosi nového druhu spoločensko-sociálno-ekonomického dogmatizmu – absolutizovaním individuálnej autodeterminácie.⁴² Možno teda poukázať na snahu presadiť filozoficko-antropologický pohľad na človeka „bez Boha a bez Krista“⁴³. Jestvuje široká paleta fenoménov odcudzenia. Možno napríklad spomenúť ešte náboženskú povrchnosť a ľahostajnosť, fenomém zdania,⁴⁴ neadekvátny tlak v sociálnom aspekte

40 Ide o takú pluralitu, ktorá je v podstate sprevádzaná nezáujmom o skutočnú dialogickú komunikáciu pravdy, pluralitu, ktorá je sprevádzaná nezáujmom o subjektívnu skúsenosť pri jej hľadaní a spoznávaní.

41 Tento postoj je vlastný zástancom filozofického redukcionistického nahliadania, šíriaceho sa z USA.

42 V kultúrnom spektre najmä európskeho diania sa partikulárnym spôsobom, v dôsledku progresívneho oddelenia, ba až radikálneho zlomu od kresťanského konceptu, čoraz viac dostáva a dostáva do popredia preferenciálna opcia špecificky zvláštnej vízie života a sveta. Dokonca možno vyjadriť obavu z nebezpečenstva rafinovaného nastolovania *novej dogmy* – absolutizovaním individuálnej autodeterminácie. Hoci takáto perspektíva vyzdvihuje a predstavuje toleranciu, inšpirovanú logikou plurality tej-ktorej viery a kultúry, v skutočnosti v tejto vízii evidentne dominujú nielen nosné prvky sekularizmu, ale opäť aj výrazné črty rôznych foriem ateizmu. U zástancov tejto vízie prevažuje presvedčenie, že iba svedomie „slobodných a silných“ má primárne oprávnenie pripraviť a nariadiť akúkoľvek odlišnú expresívnu formu vyjadrenia prejavu ľudského života či vnímania pohľadu na meniaci sa svet v postupne sa preskupujúcej spoločnosti. Jej realizovaním by však vzrastal ich vplyv a postupne by sa rafinovaným spôsobom stávali dominujúcimi protagonistami. Porov. BERLINGO, S.: *Liberta religiosa, pluralismo culturale e laicità dell'Europa*. In: *Il Regno Supplemento*, 2002, č. 3, s. 44.

43 GIOVANNI PAOLO II: *Ecclesia in Europa*. Milano : Paoline, 2003, č. 9.

44 V kontexte spoločenského diania v prvej polovici tohto desaťročia bolo možné zjednodušene naznačiť tri evidentné fenomény, tendenčné okruhy roviny v spoločnosti, ktoré silne vplývali na sociálne a kultúrno-

prostredia v oblasti zabezpečenia štandardných životných podmienok, nebadané prijatie a povýšenie provizórnych kritérií na súčasť systému. Nehovoriac o nenáležitom znížení nárokov na univerzitných študentov, či takzvanom byrokratickom tlaku najmä na pedagógov jednotlivých kategórií a stupňov, nehovoriac o dočasnej nedisponovanosti pre činnosť v aspekte univerzitného ducha.

b) Aspekt odcudzenia vo svete

Ak sa chceme týmto príspevkom náležite dopracovať aj k perspektívam, treba vziať do úvahy, že človeku môžu byť viac-menej jasné základné danosti pre mravno-morálne konanie, menej však náležitá aplikačná schopnosť v zložitých sociálno-kultúrnych podmienkach. Touto problematikou sa zaoberajú viaceré teologické študijné programy či disciplíny.⁴⁵

V procese odcudzenia môže zohrať na jednej strane svoju úlohu nerozvíjanie lásky k rodnej reči a k vlasti; tým sa narúša ten prirodzený proces, v ktorom vzájomne pôsobia sociologické a psychologické faktory s konštruktívno-pozitívnymi účinkami na globálny rozvoj a vyzrievanie ľudskej osoby. Na druhej strane svoju úlohu má aj vzrastajúci „pluralizmus viery a kultúry“, ktorý mnohí Európania, najmä tí, ktorí vyrástli v istom druhu kresťanskej monokultúry, vnímajú s nedôverou, pretože neboli pripravovaní na to, aby mu porozumeli, aby prijali ho ako skutočnosť, či v kritickom dialógu ho mohli náležite použiť. „Mnohé cirkevné oblasti sa síce ukazujú schopné pluralizmus prijať, ale skôr v teórii ako v praxi, viac mimo Cirkvi ako v nej. O tom svedčia jednoznačne vyskytujúce sa ťažkosti a z nich vyplývajúca neschopnosť poskytnúť primeraný priestor, v ktorom by mohli katolíci iných tradícií alebo prisťahovalci iného náboženstva aj v európskych cirkevných spoločenstvách prejavovať svoje kultúrne, duchovné a náboženské hodnoty.“⁴⁶ Nebláhú úlohu môže zohrať aj nezáujem o objasnenie spektra vážnej *drámy* odcudzenia, úpadku a krízy, ignorovanie nielen tradičných hod-

edukačné napätie: (1) Išlo o *progresívne teatrálné „zvelkolepenie“ sveta a človeka*, vlastne o fenomén zdania. Dôraz sa kládol na zviditeľnenie sa, lenže tendenčne presne vymedzeným spôsobom, ktorým boli prezentované jednotlivé udalosti a veci. Lenže človek, zaujímajúc k nim postoj, vstupuje s nimi do vzťahu. Tendenčná prezentácia na jednej strane degradovala človeka ako osobu, jeho hodnota sa už nevnímala *in se*, ale podľa toho, ako sa prezentuje, či ako je predstavovaný. Ak teda hodnota človeka a vecí závisí od spôsobu predstavenia, potom takýmto postojom – všeobecnej implicitnej redukcie na aspekt zdania – sa popierať klasický spôsob rozlišovania medzi skutočnosťou a zdaním. (2) Išlo o *radikálny aspekt zmeny v komunikácii*, prinášajúci negatívny prídych manipulácie. Samotný pojem *komunikácia* v pravom zmysle slova už nevyjadroval spoločný priestor, v ktorom každý, ak je schopný komunikácie, mohol mať v plnej legitimitosti podiel. Akási redukcia komunikácie na individualistickú rétoriku a manipuláciu druhého prostredníctvom striktné subjektivistických prieskumov a vyvodzovaním záverov z nich i v hodnotovej oblasti chcela jedinečnú a neopakovateľnú komunikáciu s osobou schopnou dialógu nahradiť neosobnou masou ľudu. (3) Išlo o *nadvládu konzumu ako formy asimilácie, zahŕňovania a pustošenia reality* neadekvátnym preexponovaním postoja vzťahovej väzby medzi túžbou, získaním a konzumáciou. Inak povedané, v konzumizme sa dynamika túžby javí kompatibilná s hedonistickou koncepciou. (Porov. FABRIS, A.: *Quale persona per quale futuro?* In: *Il Regno*, 2004, č. 7, s. 203.) Dokonca aj ľudská osoba, ktorá je nescudziteľná vo svojej dimenzii subjektu, je vo viacerých súvislostiach akoby redukovaná iba na predmet.

45 Možno poznamenať, že vzájomnou väzbou náboženskej dimenzie viery a sociálnej praxe sa explicitne zaoberá tak morálna teológia, ako aj sociálna náuka Cirkvi.

46 BISKUPSKÁ SYNODA: *Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu*. Trnava, 1999, s. 53.

nôť, ale i nových poznatkov, ba aj obavy a strach z nepochopenia interpretácie výziev Svätého Ducha, neadekvátnosť v zovšeobecňovaní, povyšovanie katechizmových formulácií na súčasnú teológiu, vlašnosť v zosúčasňovaní poznania, nerešpektovanie postupnosti v morálnom napredovaní za dokonalosťou, neakceptovanie evanjeliového princípu *soboty, ktorá je pre človeka, a nie opačne* (porov. Mk 2,27), nenáležité vovádzanie detí do života náboženskej komunity (to neznamená len chodiť do kostola), zahmlievanie pravdy a zahmlievanie rozpoznávania aspektu novosti, zahmlievanie mravno-morálneho aspektu povolania k inovovanej forme *fantázie lásky* atď.⁴⁷

Súčasnú zložitú situáciu, sprevádzanú krízou človeka a hodnôt, nie je ľahké náležite prezentovať bez prihliadania na duchovnú interpretáciu vo svetle teológie. Na túto skutočnosť poukázal aj Ján Pavol II. v prvých a aj v ďalších rokoch svojho pontifikátu.⁴⁸ Teologická dimenzia sa javí ako nevyhnutne potrebná nielen pre interpretáciu, ale aj pre riešenie súčasných problémov ľudského spoložitia a spolunažívania.⁴⁹

Súčinnosť mravno-morálneho a spoločného dobra

V predchádzajúcej časti spomenuté konkretizácie odcudzenia úzko súvisia nielen s menovateľom morálneho a aj spoločného dobra v principiálnom vyjadrení, ale aj s duchovným princípom solidarity, prezentovaným *zákonom vzostupu a zákonom úpadku*.

Iste, ako nemožno poprieť skutočnosť, že človek vždy žije v istej osobitnej kultúre, tak nemožno ani tvrdiť, že by sa v nej mohol naplno realizovať. Veď dejinný vývoj kultúr prezentuje, že v človeku existuje čosi, čo tieto kultúry presahuje. „To »čosi« je práve *prirodzenosť človeka*.”⁵⁰ Túto prirodzenosť možno označiť ako mieru kultúry a predpoklad toho, že sa človek na jednej strane nestane otrokom nejakej kultúry, na druhej strane, že sa nestane ani otrokom nejakého systému či autority.

Zadostučinenie požiadavke mravno-morálneho rozmeru sa dotýka najhlbšieho vnútra každého človeka, zahŕňa všetkých, aj tých, čo ešte nepoznajú Krista a jeho evanjelium.⁵¹ Pod spoločným menovateľom *mravno-morálneho dobra*, na konanie ktorého je povolaný každý ľudský subjekt, špecificky subjekt manžel-

47 K týmto fenoménom možno zrejme pričleniť aj takzvané masové vzdelávanie. V minulosti to bola napríklad (takzvaná) masová teológia, náboženská výchova, etika, ale aj iné – skôr na dialku, než štúdium externou formou popri zamestnaní – veľmi ťažko zvládnuteľné študijné programy.

48 Porov. GIOVANNI PAOLO II: Allocuzione al V Simposio dei vescovi Europei organizzato dal Consiglio delle Conferenze Europee. 5. 10. 1982. In: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, 1982, V/3, s. 692.

49 Porov. JÁN PAVOL II.: Encyklika *Centesimus annus*, č. 55; GIOVANNI PAOLO II: Vinci il male con il bene: Messaggio per la XXXVIII giornata mondiale della pace. In: *Il Regno*, 2005, č. 1, s. 1–3.

50 JÁN PAVOL II.: Encyklika *Veritatis splendor*, č. 53.

51 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Lumen gentium*, č. 16; JÁN PAVOL II.: Encyklika *Veritatis splendor*, č. 3.

stva a rodiny, sú sústredené mnohé vnútorné a vonkajšie aktivity človeka – náboženského subjektu. Chce sa vyjadriť i to, čo by mal robiť pre to, aby nielen naplňoval základné povolanie k ľudskosti a ku hľadaniu pravdy v náboženskej oblasti, ale sa aj plnšie sebarealizoval sebaaktualizáciou. S tým súvisí aj dynamický spôsob realizácie náboženských skúseností premietaných do konkrétneho morálneho života v čase a v priestore, smerujúc k nadprirodzenému konečnému cieľu.

Pod špecifickým menovateľom *spoločného dobra* chceme vyjadriť súhrn spoločenských podmienok, ktoré umožňujú ľahšie a plnšie dosiahnuť náležitý rozvoj ľudskej osoby a osobnosti v perspektíve vlastnej dokonalosti všetkých jednotlivcov spoločnosti.⁵² V skutočnosti subjektom spoločného dobra je – popri jednotlivcovi – spoločenstvo prezentované rodinou či skupinou, spoločenstvom štátu alebo spoločenstvom všetkých národov. Ide vlastne o princíp spoločného dobra, ktorý bol v minulosti charakterizovaný ako „po Bohu prvý a posledný zákon spoločnosti,“ vyjadrujúci všestrannú spravodlivosť vo vzťahu k ľudskej osobe. Ide o základný princíp budovania spoločnosti a záruku spravodlivosti v sociálnej sfére.

Osobné uchopenie súčinnosti mravno-morálneho a spoločného dobra v aspekte osobnej a spoločenskej realizácie sa dotýka v širokom spektre jednotlivých foriem povolania každého, tak laika, ako aj klerika; tak politika otca rodiny, ako aj klerika otca rodiny, či biskupa. Odcudzenie sa základnému povolaniu sa nemôže nepremietnuť do realizácie mravno-morálneho a spoločného dobra. Zrejme i preto Druhý vatikánsky koncil vyzval laikov k účasti na spásanom poslaní Cirkvi.⁵³

Cirkev vlastne nemôže nebyť citlivá voči tomu, čo vplýva na skutočné dobro a rozvoj každého človeka. Druhý vatikánsky koncil vyjadril túto základnú starostlivosť Cirkvi aj kladením dôrazu na kvalitu života ľudí vo svete, teda, aby ich život náležitejšie zodpovedal jedinečnej dôstojnosti človeka a aby bol skutočne ľudskejším.⁵⁴ V súčasnosti, azda viac ako kedykoľvek predtým, je potrebné vnímať aj duchovný princíp solidarity, vyjadrený nielen *zákonom vzostupu*, ale aj *zákonom úpadku*.

a) V kontexte *zákona vzostupu* sa do popredia dostáva tá stránka solidarity, ktorá sa na náboženskej úrovni rozvíja v hlbokom a vznešenom tajomstve *spoločenstva svätých*, vďaka ktorému možno povedať, že „každá duša, ktorá sa dvíha, dvíha i svet“⁵⁵.

b) V súvislosti *zákona úpadku* sa poukazuje na aspekt solidarity negatívnej tendencie, ktorá je dôsledkom sociálneho aspektu hriechu. Zaoberať sa tým „znamená predovšetkým uznávať, že v dôsledku ľudskej solidarity, ktorá je veľmi tajomná a nepostihnuteľná, ale aj veľmi skutočná a konkrétna, hriech každého jednotlivca sa nejakým spôsobom odráža aj na ostatných.“⁵⁶ Teda nijaký hriech v pravom zmysle slova, ani ten najtajnejší osobný, sa netýka výlučne iba toho,

52 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 74.

53 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Dekrét *Apostolicam actuositatem*, č. 2–3.

54 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 38, gr. 1.

55 JÁN PAVOL II.: Exhortácia *Reconciliatio et poenitentia*, č. 16.

56 JÁN PAVOL II.: Exhortácia *Reconciliatio et poenitentia*, č. 16.

kto ho pácha. V istom zmysle *kráľovstvo temnôt* je spojené so sociálnym aspektom hriechu.⁵⁷ Každý človek je svojím podielom účastný na koeficiente intenzity sily hriechu, ktorá deštrukčne pôsobí nielen okolo neho.

Záverom možno konštatovať, že subjekt povolania, stvorený na *Boží obraz*, je *homo religiosus*, je ten, *kto hľadá pravdu*. Jeho morálku by sme zrejme nemali primárne vnímať a interpretovať ako odpoveď človeka na volanie, ale predovšetkým ako odhalenie Božieho projektu, ako odhalenie Božieho projektu a daru vytvárať dôverné spoločenstvo s Bohom.

V spektre možností rozvíjania tohto rozmeru povolania sa mu človek môže z rôznych príčin začať odcudzovať. Pritom ide o jeden z nosných prvkov v globálnom nahliadaní na človeka, ide o špecifický konštituent ľudskej osoby, človeka – *cesty Cirkvi*.

Odcudzenie základnému povolaniu vlastne znamená odcudziť sa povolaniu – byť špecificky človekom, ľudskou osobou, byť stvorením, ktoré vo svojej jedinečnosti a neopakovanosti nescudziteľným spôsobom realizuje náboženskú slobodu v postupnom napredovaní na ceste inovovanej fantázie lásky.

Nemôžeme nezdôrazniť nutnosť duchovnej interpretácie vo svetle teológie. Teologická dimenzia sa javí ako nevyhnutne potrebná nielen pre interpretáciu, ale aj pre riešenie súčasných problémov ľudskeho spolužitia. Je však namieste stále aktuálna výzva Jána Pavla II. pre spytovanie svedomia prítomnej Cirkvi: Kresťania musia „pokorne predstúpiť pred Pána, aby zistili mieru zodpovednosti, ktorú majú voči zlu našich čias“.

Nájde Kristus, prvorodený a hlava Cirkvi, ktorý ustanovil darom Svätého Ducha nové bratské spoločenstvo tých všetkých, ktorí ho prijímajú vierou a láskou, vieru v neho pri druhom momente svojho príchodu na Zem?

prof. ThDr. Ivan Kútny, PhD.
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
e-mail: ivankny@gmail.com

57 Porov. LAFRANCONI, D.: Peccato. In: *Nuovo dizionario di Teologia morale*. Ed. F. Compagnoni, G. Piana, S. Privitera. Cinisello Balsamo : Edizioni San Paolo, 1994³, s. 906. Sociálny aspekt hriechu či sociálny hriech je „ovocím, nahromadením a sústredením mnohých osobných hriechov. Ide tu o čisto osobné hriechy toho, kto vyvoláva a napomáha nespravodlivosti, alebo ju zneužíva, i toho, kto má moc urobiť čosi, aby zabránil alebo odstránil, alebo aspoň obmedzil niektoré sociálne zlá, a on to neurobí, či už z lenivosti, alebo zo strachu, alebo v dôsledku dohodnutého mlčania, či už z ľahostajnosti, alebo preto, že je maskovaným spoluvinníkom; ide tu ďalej o hriechy tých, čo sa vyhovávajú, že nie je možné premeniť svet, ako aj neúprimné dôvody vyššieho poriadku. Skutočnú zodpovednosť majú teda jednotlivé osoby. (...) Pri koreni každej situácie hriešneho rázu sú vždy hriešne osoby“. (JÁN PAVOL II.: Exhortácia *Reconciliatio et paenitentia*, č. 16.)